

ARDAHAN GÖLE İLÇESİ POŞA MASALINDA ESTETİK UNSURLAR

Doç. Dr. Semra ÇEVİK*

Dilek SARIKAYA**

ÖZ

Çağımızda teknolojinin hızla gelişmesiyle kültürel her ürün gibi masallar da kaybolmaya yüz tutmuştur. Teknolojinin hızla yayılması, göç ve masal anlatıcılarının dinleyici bulmaması veya sağlık sorunları ya da ebediyete intikal etmelerinden dolayı kaybolan sözlü kültür ürünlerini derlemek, bunları bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirmek ve bilim dünyasına tanıtmak çalışmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenlerin yanı sıra görsel kültürün gündelik yaşamda olan egemenliği, sözlü kültürün yok olmasına yol açmış ve masalların zenginliğini, çeşitliliğini hatta yaygınlığını azaltmıştır.

Sözlü kültürde; yaşayan masallar, ders verici, ahlaki yönlendirmeleri ve etkili bir mizah anlayışı ile insani değerler barındırmaktadır. Masal; anlatanda, dinleyende dilin estetik yönünü kullanarak hem öğretici bir duygu ve hem de etkili bir duruş kazandırır. Ayrıca sözlü kültür ürünleri olmalarının yanı sıra betimlemeleri estetik unsurlar taşımaktadırlar. Böylece bir yandan hayatı mizah içinde öğretirken diğer yandan estetik unsurları ile bireyin estetik gelişimine katkıda bulunurlar.

Bu çalışmada; Ardahan'ın Göle yöresinde nesilden nesile aktarılan ve Niyazi Bahadır tarafından 'Poşa' olarak bilinen topluluğa ait olduğu söylenen ve yörede "Poşa Kadın Masalı" olarak adlandırılan masalı derleyerek motif, kahraman ve formellerdeki estetik unsurları Hegel'in estetik kuramlardan yola çıkarak incelemek amaçlanmıştır. Söz konusu masaldan yola çıkarak oluşturulan bu çalışmada Poşa etnik gurubunun özellikleri, yaşam biçimleri, gündelik yaşam yapıları, sosyolojik durumları ya da masalın farklı versiyonları ile karşılaştırma yapmaktan ziyade sadece anlatıdaki estetik unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Estetik, estetik unsurlar, masal, Poşa Kadın Masal

ARDAHAN GÖLE DISTRICT POSA TALEA ESTHETIC ELEMENTS

ABSTRACT

With the rapid development of technology in our age, fairy tales, like every cultural product, are on the verge of disappearing. The starting point of our study is to compile the lost oral culture products due to the rapid spread of technology, migration and storytellers' inability to find listeners, or health problems or their demise, evaluating them from a scientific point of view and introducing them to the scientific world. In addition to these reasons, the dominance of visual culture in daily life has led to the extinction of oral culture and reduced the richness, diversity and even prevalence of tales.

In oral culture; Living tales contain human values with instructive, moral guidance and an effective sense of humor. Fairytale; It gives both an instructive feeling and an effective stance by using the aesthetic aspect of the language in the narrator and the listener. In addition to being products of oral culture, their descriptions carry aesthetic elements. Thus, while teaching life in humor, on the other hand, they contribute to the aesthetic development of the individual with their aesthetic elements.

* Ardahan Üniversitesi, G.S.F. Resim Bölümü, semracevik@ardahan.edu.tr, Orcid ID: 0000- 0001-5291-243X

** Ardahan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Halk Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi, edebiyat_16010@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0002-3980-0334

In this study; It is aimed to examine the aesthetic elements in motifs, heroes and formals, based on Hegel's aesthetic theories, by compiling the tale, which is said to belong to the community known as 'Posha' by Niyazi Bahadır and is called "Posha Woman's Tale" in the Göle region of Ardahan. In this study, which was created based on the tale in question, it was tried to determine only the aesthetic elements in the narrative, rather than making comparisons with the characteristics, lifestyles, daily life structures, sociological situations or different versions of the tale of the Poshah ethnic group.

Keywords: Aesthetic, aesthetic elements, fairy tale, Poşa Woman Tale

Giriş

Halk kültüründe masallar sözlü kültür içinde beslenerek şekillenen, yaşanmış deneyimleri ve bunlardan çıkartılması gereken dersleri aktaran kültür ürünleridir. Teknolojinin hızla gelişmesiyle kültürel her ürün gibi masallar da kaybolmaya başlamıştır, belirli bir yaştaki kişilerin sağlık sorunları ve ebediyete intikal etmeleri, yeni gelen nesillerin ise sosyal nedenlere bağlı olarak bu anlatılara geçmişteki gibi bir bakış açısına sahip olmamaları yakın/uzak geçmişin bir sesi olarak kabul edilebilecek masalların derlenmesini ve bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirmesini gerektirmektedir. Genel bakış açısıyla sözlü kültürde yaşayan masallar, ders verici, ahlaki yönlendirmeleri ve etkili bir mizah anlayışı ile insani değerler barındırmaktadır. Masal; anlatanda ve dinleyende dilin estetik yönünü kullanarak hem öğretici bir duygu hem de etkili bir duruş kazandırır. Ayrıca sözlü kültür ürünleri olmalarının yanı sıra betimlemeler içinde estetik unsurlar taşımaktadırlar. Böylece bir yandan hayatı mizah içinde öğretirken diğer yandan estetik unsurları ile bireyin estetik gelişimine katkıda bulunurlar.

Belirtilenler çerçevesinde bu çalışmada; Ardahan'ın Göle yöresinde nesilden nesile aktarılan ve 'Poşa' olarak bilinen topluluktan derlenen bir masaldaki¹ motif, kahraman ve formellerdeki estetik unsurlar Hegel'in estetik kuramından yola çıkarak incelenecektir.

Günümüzde görsel kültürün egemenliği sözlü kültürün yok olmaya yüz tutmasına yol açmış ve bu da masalların zenginliğini, çeşitliliğini hatta yaygınlığını azaltmakta ve hızla yok olmasına yol açmıştır. Estetik, felsefenin bir disiplini olarak özünde güzeli inceleyen bilim dalıdır. Yunanca "aisthesis" sözüden gelen estetik, duyum, duyulur algı ya da duygu ile anlamak anlamına gelir (Bağlı, 2010: 7). Türk Dil Kurumu sözlüğünde estetik "Sanatsal yaratının genel yasalarıyla sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bediiyat" şeklinde tanımlanmıştır. Güzeli; hoşluk, beğeni, haz duyma gibi sadece sanatın değil aynı zamanda güncel yaşam pratiklerinde sıklıkla dile getirilen bir olgudur. Bu terim bir kişi için kullanıldığında ise o kişinin "beğeni" düzeyini gösterir. Sanat söz konusu olduğunda "estetik" temel sanat ilkelerine uygunluğu ve bunun sanatçı tarafından yorumlanma biçimi anlaşılır. Dolayısıyla düşünürler farklı sorgulama yöntemleri ve gözlemlerle estetik hakkında farklı tanımlamalar yapmışlardır. Bu bağlamda sözcüğü ilk defa kullanan Alman düşünür Baumgarten'in yukarıda söz ettiğimiz Yunanca'dan türetilen estetik sözcüğünü "*duyulardan elde edilen bilgilerle, güzel üzerine düşünme bilimi*" (akt. Balcı, 2004: 11) olarak tanımlamıştır.

Hegel de estetiği sanatla sınırlandırmaz. Sıradan yaşamda güzel bir çiçekten, güzel hayvanlardan, güzel bir renkten, insandan, nesnelere ya da giysiden söz etmeye

¹ Masal, Ardahan'ın Göle ilçesinin Bellitepe köyünde yaşayan 72 yaşındaki Niyazi Bahadır'dan 15.07.2015 tarihinde yapılan görüşmede derlenmiştir.

alışkıdır. O böylesi nesnelere yüklenen güzel niteliklerini sanattaki güzelden ziyade doğadaki güzel olarak değerlendirir. Ancak yine de; sanat güzelinin doğanın güzelinden daha yüksekte durduğunu, insan kafasına giren kötü bir düşlemin bile doğa ürününden yüksekte olduğunu, çünkü; içinde tinsellik ve özgürlük bulunduğunu ekler (2011: 8). Bir başka ifadeyle; güzellikte duyduğumuz haz seslerin, sözlerin, şekil, biçim ve renklerin özürce zihinde şekillenmesidir. Kuşkusuz güzellik, dönemlere, kültürlere ve hatta kişiden kişiye değişiklik gösteren göreceli bir kavramdır. Güzel, karşıtı çirkin ile var olur ve çirkinlik çoğu kez güzelliğin karşıtı olarak tanımlanmıştır. Belli imgeler, formlar ve edebi metinlerde bir şeyi güzel ya da çirkin bulma estetik bir yargıdır. Anlamlandırma sürecinde birey keyif aldığı, uyumlu bulduğunu güzel, tiksindirici ya da uyumsuz gördüğü şeyleri çirkin olarak nitelendirir. Uyum zıtlar arasındaki dengedir.

O halde, masal anlatılarında estetik ve estetik unsurlar nelerdir? Söz söyleme sanatı olan masalların estetik değerini belirleyen ölçütler nedir? Sözlü kültürün önemli yapıtlarından olan masallar anonim olsa da sanatçı/anlatıcı anlatımında tasarımsal ilkeler kullanır. Bu çerçevede masallardaki estetik tavrı, unsurları bulmak üzere Ardahan ili, Göle ilçesinde yaygın olarak anlatılan masal örneklem olarak seçilmiştir. Masalın estetik unsurları değerlendirirken Hegel'in; *"sanat eseri, özünde insan kavrayışı için yapılmıştır ve özellikle az ya da çok duyularla kavranması için duyusal alandan elde edilir"* ve *"insanın sanat yapıtını karakter, eylem ve olayları kendi iç görü ve duygularının ölçüsüne göre yargılıyor olması"* (2011: 25) kuramı yöntem olarak belirlenmiştir. Çünkü; anlatıda sergilenen dış dünya gerçeği bireyin deneyimleri ölçüsünde, yargıları çerçevesinde duyularına yansiyacaktır. Dolayısıyla masalda güzel ve çirkinin varlığı ve bu varlığın nasıl sergilendiğinin saptanması gerekmektedir.

Hegel, *sanat yapıtının kendisinin saf haz duyusunun ötesinde özsel olarak yanıt verici duygulara bir sesleniş, yüreğe ve tine çağrı olarak görmektedir* (2011: 94). Onun; *sanat, duyusal olanın temsili ile karşıtlık içinde yüksek bir düşünce görüşünden yola çıkarak masalın güzel ve çirkin öğelerinin sözel varlığıyla duyusal etkisini kurduğunu* söyleyebiliriz. Atalarımızın deneyimleri ile donattıkları sözlü kültür ürünü masallar, deneyimlerin karikatürize edilerek sunulduğu alanlardır. Dolaysız ama dinleyicinin yüreğine dokunan sözler bütünüdürler. Kuşkusuz bu çerçevede; bir sanat eseri olarak değerlendirdiğimiz Poşa Kadın Masalı duyusal olarak dolaysız ve sözel olarak zengin bir etkiye sahiptir. Bu sebeple Poşa Kadın Masalı estetik unsurlar, formeller, kahramanlar, motif yapıları yönünden ve masallardaki dil unsurları ekseninde çözümlenmiştir.

Masal

Masalda sözü edilen ve Poşa denilen kişiler için Kolukırık; günümüz Türkiye'sinde Roman veya Çingene diye bilinen bu etnik grubun Rom, Dom, Lom isimleriyle de adlandırıldığını belirtmektedir (2008: 150-151). Bunlardan Lom grubu Anadolu'da Poşa olarak da bilinmektedir. İç Anadolu'da Eskişehir, Ankara, Çankırı, Sivas çevrelerinde Kuzeydoğu Anadolu'da ise Kars, Artvin, Van (Öncül 2015: 713) Ağrı çevresinde yaşayan elekçi, Poşa'ların yaşadıkları coğrafyalardaki kültürle yakın ilişkide oldukları ve bölgenin dini kabullerini benimsemiş oldukları da söylenmektedir. Daha ziyade göçebe yaşayan, sabit bir mekânları olmayan, elekçilik, sepetçilik, bohçacılık, yüzükçülük benzeri işler yapan ve kalbur, elek vb ürünler yapan ve satan kimselere verilen isimdir (Öncül 2019: 107). Poşa adlandırması ise sözlü kültürde ve halk etimolojisinde şu şekilde rivayet edilmektedir;

“Âdem Aleyhisselamın birçok oğlu varmış. Bunlardan bir tanesi iş bulmaya İstanbul'a gitmiş. Diğer oğulları yerleri bölmüşler. Ekip biçmeye başlamışlar. Yıllar sonra çalışmaya giden oğul geri dönmüş ki yerler bölünmüş, kendine pay yok. Kardeşleri demiş ki: “Tekrardan yerleri bölmeye uğraşmayalım da her yıl ürünlerimizden bir miktarını sana verelim. O da kabul etmiş. Birkaç yıl böyle devam etmiş. Daha sonra kardeş hakkını vermeyi unutmuşlar. Bu da gidip kendi hakkını istemiş. Boşta kaldığı için Boşa denilmiş. Biz Poşalar ondan türemişiz, dilenmemiz de ondan kalmış.” Bir diğer anlatıda ise “Dedem atının heybesine altın doldurmuş, Müslüman ülkeye geliyormuş. Bir ırmaktan geçerken büyük bir sel gelmiş, dedemin atını ve altınlarını alıp götürmüştü. Yer alamayınca boşa kalmış. Başlamış dilenmeye. Ondan sonra bize Poşa demişler.” (Akt. Önal, 2011:s.47) şeklindeki halk etimolojisine dair kabuller bulunmaktadır.

Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde daha çok Artvin Ardanuç'ta yaşayan bu kişiler, Ardahan ve ilçelerine yaptıkları ürünlerini satmak ve karşılığında ürün toplamak için gelmektedirler. Köyün dışına çadırlarını kurar, bir süre kaldıktan sonra başka bir köye geçerler. Kurnaz ve pratik zekâyâya sahip oldukları söylenmektedir. Özellikle kadınlar kapı kapı dolaşıp dilenir veya ellerindeki elek, kalbur gibi nesnelere fasulye ya da buğday ile takas ederlermiş. İçlerinde dişçilik ve kalaycılık yapanlar olduğu da bilinmektedir. Poşa kadınlarının dikkat çeken bir diğer özelliği yörenin yerleşik kültürünün dışında parlak renkli giysileridir.

Çalışmaya esas alınan masalının kahramanları; Poşa, Destegül, padişah, kapıcı, tellallar ve rakip imamlar olarak karşımıza çıkarlar. Başkahraman Poşa burada tamamen saf karakterde ve derinliği olmayan bir kişidir. Olaylara karısının isteği üzerine dâhil olmaktadır. Tesadüfler ona yardımcı olmuş ve karşılaştığı zor sınavları şansının verdiği güçle aşmıştır. Bütün bu özellikler estetik bir unsur olarak alımlayıcının (dinleyiciler, okuyucular, anlatıcılar) masalı hoş ve güzel olarak algılamasını sağlamıştır.

Masalda Estetik Unsurlar

Masallarda anlatım dili, duygu ve düşüncelerin betimlemeleri, dinleyen kişilerin hayal gücüne seslenir ve onların zihninde çeşitli imgeler oluşturur. Bu imgeler söyleniş biçimi doğrultusunda kulağa hoş gelen müzikalite ile dinleyende estetik duygular uyandırır. Arıcı'nın yönteminden alıntıyla masalların dil ve estetik unsurlarını; masalın ve anlatıcısının üslubu, etkili başlangıç, konuşma dilinin içtenliği, sadeliği, nükteli anlatım, ifade zenginliği ve edebi sanatların kullanımı (Arıcı, 2016: 1025) olarak altı başlıkta inceleyebiliriz. Buna göre;

1. Etkili bir başlangıç ve güzellik söylemi dinleyicinin ilgisini çeker ve onu anlatıya hazırlar;

“Yalnız bir Poşa varmış, karısının adı Destegül'müş ama çok güzelmiş. Bu Destegül bakmış ki hep hocaları çağırıyorlar karıları çirkin çirkin. Ben güzel beni seslemiyorlar demiş.”

Hegel'e göre güzellik, mutlak ruhun duyularla kavranabilen görünüşleridir (2011: 8). Yani her şeyin ilkesi olan idea'nın duyularla görünüşüdür sözlerinden hareketle kadının güzel olduğunun söylenmesi merak duygusunu ve estetik algıyı tetiklemiştir. Dinleyen imgeleminde alegorik bir görüntü oluşması bu 'güzel' sözcüğü ile oluşmakta ve hatta bağ kurmaktadır. Güzelliğin yanı sıra kadının adını da 'Destegül' olması gül imgesinin güzel algısıyla pekişmektedir.

2. Sözlü anlatım dilinin doğallığı;

“...Bana bak adamım. Ya hocalık öğreneceksin yahut da ben senden boşanacağım. Bak ahan bohçam.

Karı sen şaşırдың ben 60 yaşından sonra nasıl okurum nasıl öğrenirim. Ben anlamam. Ben giderim.”

Yukarıda belirtilen ifadeler, kullanılan yöresel ağız, söyleyiş biçimi ve üslubun etkililiği estetik değer olarak nitelendirilebilir. Hegel'in “*Estetik, sanat üzerine yapılan her türlü felsefe refleksiyondur*” (akt. Bozkurt 2000: 34) sözünden hareketle, izleyicinin veya alımlayıcının sözlü dilin doğallığı ile kendisinde oluşan haz karşılığında verdiği tepki ilişkilendirilebilir. Bir başka ifadeyle; gündelik yaşamda karşılaşılabilecek durum yöresel ağızla aktarıncaya sevimli bir ifadeye dönüşmektedir.

3. İfade zenginliği ile duygu ve düşüncede imaj oluşturularak hayal gücüne seslenme;

“...Sabah olmuş. Poşa Amme cüzini koltuğuna alıp çarşıya çıkmış. İki tellal yakalamış.

Ne var kardaş demiş hoca.

Padişahın mühür yüzüğü kayıp otuz dokuz hoca yığmış bir de sen kırk. Hepsini toplayıp yüzüğü bulduracak kırkıncı hoca da sensin demiş tellallar.”

Kafiyeli söz dizimi duygu ve hayal gücüne seslenen ifadeler anlatımı zenginleştirmektedir. Kafiyeli söz soyut bir düşünce olsa da kişide uyandıracığı duygu aynı zamanda dinleyici zihninde ya da haylinde somutlaşan imgeye dönüşmektedir.

Dolaysızlık veya yüzeysellik masala gerçekliklerden uzak olma özelliği kazandırır. Böylece masallar her boyutuyla olağanüstü nitelik kazanırlar böylece anlatıcıya ve dinleyiciye rehberlik eder. Bu da dinleme ve merak duygularını dolayısıyla da haz duygularını tetikler. Dolayısıyla; anlatının dış dünyadan aldığı düşünsel, duygusal ifadeler benzerlik ve metafor olarak estetik boyut kazanmaktadır.

Nükteli ve şiirsel anlatım unsuru;

“...Hanımın yüzüğü kaybolmuş. Bu otuz dokuz hocayı yığmışım bir de sen kırk. Hepsine birer altın vereceğim bir de sana. Eğer yüzüğü çıkartırsan hepsinden toplayıp kırk altını sana vereceğim.

Poşa düşünüp Amme cüzini o taraf bu taraf cevirmiş. Padişahım valla senin yüzüğün görüyorum. Sarı hindi görünüyor demiş” ifadeleri şiirsel ve nükteli bir anlatım unsurudur. Nasıl algıladığımız ve nasıl düşüneceğimiz konusunda şiir dili estetik bir etki oluşturmaktadır. Yukarıda aktarılan gülünç ifadeler, alaycı sözler komik bir durum yaratarak dinleyicinin dikkatini çekmektedir.

1. Edebi sanatların kullanımı;

“...Ah Destegül, Destegül ahh demiş. Kederinden.”

“...Padişahım af edersin ama at bokunu getirip gülün ortasına koyalım yüzüğü de içine. Bulursa tamam son olur demişler.

...Ah Destegül, Destegül ipte altın somu gümüş, sonunu da bok ettik.”

Poşa'nın sözleri kinaye, mecaz edebi sanatlarını işaret ediyor. Dolayısıyla burada söylenenler üstü kapalı, sitemli-dokunaklı mecazlar içermekte olup benzetmelerle dilin inceliklerini temsil eden estetik bütünlüğün gereği olarak değerlendirilmektedir.

2. Masalın ve anlatıcının üslubu;

“...Tamam demişler hoca bu seferde yüzüğü buldu. Padişah hocalardan altını toplayıp hocaya vermiş. Hocanın kırk altını olmuş ve padişahı tanımış. Her düğünde başköşeye çağrılmış. Poşa da Destegül de mutlu olmuş.”

İnsan zorluklarla karşılaştığı zaman korkularını kontrol edip savaşması ve sınava girme karalılığı ile bu eşiği aşması gerekmektedir (Ege, 2016: 140). Masalın baş kahramanı Poşa imam bu eşiği aşarak sınavlarını ironik bir biçimde saf ve içten cevaplarıyla kazanır dolayısı ile zorluklar onun yaratıcılığını geliştirmiştir denilebilir. Aynı zamanda kahramanın sınavları kazanması, konuşma dilinin içtenliği ve sadeliği anlatıcının üslup niteliğinin önemli göstergesidir. Anlatıcılar gerçeği süslemek ve ders vermek için anlatıya hem beden hareketleri, hem de ses tonları ile olağanüstülükler katar ve böylece dinleyicinin iç görüşüne yansıyan hayallerden yararlanırlar. Bir başka ifadeyle; gerçeklik görüngüleri dinleyicinin iç görüşüne göre şekillenir.

Bu masal örgüsünün kahramanlarını, Max Lüthi'nin masalları biçimsel özelliklerine göre değerlendirme yöntemi ile incelediğimizde karakterler; derinliği olmayan, tek boyutlu ve yüzeyseldirler. Karakterlerin fiziksel ve psikolojik özellikleri detaylı aktarılmamıştır. Her şey aynı düzlemde anlatılmaktadır (1996:82). Anlatı nükteli, kısa ve özlü bir anlatıma sahiptir. Ayrıntıya girmeden, formel ifadelerle, betimleme yapılmadan, gündelik hayatın sıradan akışında anlatılmaktadır. Poşa İmam başına gelen olaylara sıradan olayarmış gibi davranıyor. Olaylar karşısındaki sakinliği, durumları normal bir durum gibi karşılaması bu karakterin tek boyutlu olduğu unsurunun sonucudur.

Masalın; “Zaman zaman içinde” formeli ile başlaması, anlatının hangi zamanda geçtiğinin bilinmemesi yüzeysellik ilkesinin bir diğer göstergesidir (Lüthi, 1996: 87).

Masalda Estetik Formeller

Masallarda bir diğer en büyük estetik özellik formellerdir. Bu formeller başlangıç formelleri geçiş formelleri ve bitiş formelleridir. Ses oyunları, olağanüstülükler ve sıra dışı bağdaştırmalarla ilgi çeker ve estetik alımlayıcı konumundakine hoşluk vererek konuya odaklar. Formeller hem masalın anlatılıp aktarılmasında kolaylık sağlar hem de masal anlatıcısının ustalığıyla masala güzellik katar, masalın akıcılığını sağlar. Masal estetiğinin en güzel örneklerini sunar.

Başlangıç, geçiş, bitiş ve benzer durumlarda kullanılan bütün formel ifadeler her ne kadar çeşitli nedenlerden dolayı eskisi kadar fazla kullanılmayıp kısaltılmış olsa da masala renklilik ve canlılık katmakta, masal anlatıcılarının dil estetiğini gösterdiği gibi masalında estetik bir ifadeye bürünmesini sağlar. Anlatıcılar bu dil ve ifade tarzını kullanarak, dinleyicilerin ilgisini canlı tutabilmektedirler. Bu formeller masaldan kopuk, olmadık yerde kullanılmamalı ya da masal anlatıcısı bütün bunları yerli yerinde kullanırsa ancak bütün içinde dinleyende estetik haz uyandırabilir.

Başlangıç formelleri: *“Zaman zaman içinde kalbur zaman içinde deve tellal iken pire berber iken hamamcının tası yok külhancının baltası yok çarşıda bir kadın gezer koltuğunda bohçası yok, kadın bir buse ver âşık hiç istisası yok.”*

Olağanüstü olayların varlığı; *“Devenin tellal iken pire berber iken.”*

Ses ve hece tekrarları; *“Zaman zaman, Kalbur zaman, Böyle bir zaman”* ifadelerindeki a ve e sesinin tekrarı deve, tellal, pire iken, gezer, zaman, kalbur, külhan, balta, kadın vb.

Sayı formelleri: Masalarda zaman, kahraman ve görev belirlerken belli sayılardan yararlanır. Bu sayılar bazen abartı bazen kesinlik bildirmesi bakımından masalarda olmazsa olmaz unsurlar arasında yer alır. Bu masalda da üç ve kırk sayıları ile karşılaşırız.

Kırk imam toplanması ve kırk altınla ödüllendirilmesi. Masalarda rastladığımız ve kutsal sayılan “kırk” sayısı bu masamızda da görülmektedir.

Poşa'nın yüzüğü bulup ödüllendirilmesi için üç kez sınanması da yine sayı formellerine örnek verilebilir.

“...Padişahım af edersin ama at bokunu getirip gülün ortasına koyalım yüzüğü de içine bulursa tamam son olur demişler”

“Ah Destegül Destegül ipten altın sonu gümüş sonunu da bok ettik” ifadeleri çirkin estetik motifler olarak görülebilir.

Sözel olmayan imgesel çirkin estetik motifler ise; kapıcının kurnazlığı, rakiplerin hilebazlığı, Poşa kadının olanla yetinmeyip makam arzuları bu masaldaki kaba kullanım ifadeleri ya da çirkin estetik unsurlar olarak değerlendirilebilir. Masalda başka argo ifadeler kullanılmadığı için buradaki çirkinlik güzelliğin karşıtıdır. Absürt ve alakasız durmadığı için de masala estetik bir hava katmıştır.

Masalda karakter, eylem ve olgular dinleyicinin kendi iç gözü ve duygularının türüne göre yorumlanır ve beğeni düzeyi ile yargıya vardırır. Dilin ve onunla ilişkili sembol sistemlerinin algıyı etkilediği söylenebilir ve anlatının özgünlüğünde

belirginleşmektedir. Masaldaki formellerin, olağanüstü olayların tekrarlanması, mecazi anlamlar taşıması, masalı tek düzelikten kurtaran hece ve belli sözlerin tekrarları, çirkin motiflerin varlığı, kahramanların bulunduğu tabakayı temsil etmeleri, rekabete girmeleri, sınavları şanslarının yardımı ile kazanmaları tespit ettiğimiz estetik unsur özelliklerdir. Formel kurallar zaman, mekân ve aksiyon birliği ile düşünceyi sürüklemektedir.

Olay örgüsü anlatıcının üslubu çerçevesinde etkili bir başlangıca sahiptir. Aynı zamanda konuşma dilinin içtenliği ve sadeliği, nükteli anlatım, ifade zenginliği, kinaye ve mecaz kullanımı nedeniyle edebi sanatların estetik unsurlarını içerdiği söylenebilir. Masalda biçim ve içerik aynı ölçüde at başı gitmekte, maddi ve manevi yaşamın türlü alanlarına ait gerçekliği güçlü bir etkiyle yaratmaktadır.

Güzel ifadelerin yanı sıra çirkin motifler ve argolar anlatıya samimi bir etki katmaktadır. Mesela; masalda geçen ‘at boku, bok ettik’ sözleri çirkin olarak değerlendirilebilir. Eco'nun da belirttiği gibi “Dışkı insanda tiksinti uyandırır ve bu yüzden onu çirkin sayarız” (2015: 131). Masalda geçen ‘at boku, bok ettik’ sözleri insanoğlunun fizyolojisinin doğal ve meşru eylemi olmasına rağmen bu söz karşısında utanç duyuluyor.

Halk dilinde olağan olarak kullanılan bu tür kelimeler sakarlık, beceriksizlik, birini ya da kendimizi alaya alacağımız zamanlarda kullanılırlar ve baskıcı, bunaltıcı ortamlarda rahatlamayı sağlayan bir çeşit telafi edici isyanı temsil ederler. Dolayısıyla bu sözler çirkin estetik unsurları olarak değerlendirilmiştir.

Poşa imam keskin bir imgelem yetisine sahip, yaşadığı trajediyi şansa ve dolayısıyla 'güzel'e dönüştürüyor. Bir tür ironi denilebilecek, muhatabın kesin doğru olduğunu düşündüğü saklı bilgiyi doğurtma yöntemi ile açığa çıkartıyor. Sorular karşısında hiçbir şey bilmeyen Poşa kendi kimliğine yabancılaşmadan saf yanıtlarla doğruyu buluyor. Bir başka ifadeyle Poşa imamın karşılaştığı zorluklar yaratıcı olmasına yol açıyor.

Hegel'in; "her sanat yapıtı kendi zamanına, kendi ulusuna, kendi çevresine aittir" ifadesine uygun olarak anlatıda masal kahramanı Poşa'ya da benzer biçimde kendi zamanı, ulusu ve çevresinin niteliklerine sahip ve aynı zamanda günlük yaşamda rastlanılabilecek bir karakter niteliği atfedilmiştir. İmam karakteri hem özsel içerikleri olan ereklere, hem de bu ereklere sıkı sıkı sarılmayı anlatıyor.

Masal dilinin abartısız olması, şansın var olması ve tesadüflerin mutlu sona götürmesi, dinleyen ve okuyanın zihninde imgelerin canlanmasını sağlar. Bu özellikler masalın insan kavrayışı için var olduğu bilinen duyuşal alandan elde edildiğini, duyuşal alana hitap ettiğini gösterir. Estetik unsurların hepsi haz oluşturacak niteliktedir. Estetik bir nesne konumunda olan sanat eserinin sadece onu yaratanın estetik zevklerini yansıtan bir varlık olmadığını; aynı zamanda ortaya çıktığı toplumun da estetik zevklerini yansıttığını söyleyebiliriz.

Sonuç

Masal, bir anlatı olmasının ötesinde sözlü kültürün eğlendiren ve ders verici örneklendirmeleriyle, insanları eğiten boyutta söylencelerdir. Hoş vakit geçirtmesinin yanı sıra yaşama rehberlik etmesi, hayal gücünü harekete geçirerek zihinde imajlar oluşturması sebebiyle estetik büyülenme yaratırlar. Masalarda, sözü güzel söylemek anlatıcının en büyük arzudur. Anlatıcının dinleyici üzerinde etki sağlayabilmesi ve iz bırakabilmesi için mutlaka sözü güzel söylemesi gerekmektedir. Güzel söyleme arzusu estetik bir kaygıdır ve bu kaygı beden dilinin katkısıyla desteklenir.

Masalın estetik unsurlardaki yapılar farklı kültür katmanlarını içinde barındırmaktadır. Kitlenin tarihi itibarla içinde buldukları güzergâhlar doğal olarak masal içindeki motiflerin belirlenmesinde esas teşkil eden öğelerden biridir. Bu anlamda masalda sayıların üç ve kırk olarak yer alması İslami etkilerin varlığının göstergesidir. Özellikle yaşam alanlarını uzun bir süre İslam ve Türk coğrafyalarının içinde ya da yakınında olması doğal olarak Hindistan kökenli olan bu kişilerin masallardaki ortak motiflerin dışında farklı coğrafya ve kültürlerden ne derece etkilenmiş olduklarının da bir yansıması şeklinde görülmesi olarak yorumlanabilir.

Son olarak; Ardahan ili Göle ilçesinde anlatılan masal, sözlü kültürün birçok niteliğini estetik unsurları ile kullanarak iyi-kötü, doğru-yanlış öğretilerini ve şans kader karşıtlıkları ile vermektedir. Sahip olunan bilgi ve birikimlerin masalların estetik yolu aracılığıyla yeni nesillere aktarılıp onlara estetik duruş ve duyuş kazandıracak nitelikler ve sözlü kültürün yaşatılması masal geleneğinin sürdürülmesi ile gerçekleşebilir.

Masalın dil yapısı, içeriği, estetik anlatımı, insani motifleriyle bu gayeye hizmet etmekte ve örnek olmaktadır.

KAYNAKLAR

Arıcı, Ali Fuat 2016. *Estetik Değer Oluşturmada Masalların Rolü: Türk Masalları Örneği*, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı: 18-2

Bağlı, Mazhar 2010. *Modernizme Direnen Estetik*, Kapı Yayınları, İstanbul

Baytekin 2004. *Estetik*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara.

Bozkurt, Necat 2002. *Sanat ve Estetik Kuramları*. Bursa, Asa Kitabevi Yayınları. Eco, Umberto 2015. *Çirkinliğin Tarihi*, 4. Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul

Ege, Fatih 2016. *Masallarda Bilincin Dönüşümü ve Dönüştürülmesi*, Atalay Matbaası, Ankara

Hegel Wilhelm 2011, *Estetiğe Giriş*, İdea Yayınevi, İstanbul. Cev: Aziz Yardımlı, İstanbul.

Kolukırık, Suat 2008. *Türkiyede Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, 8, 145-154

Kula, Onur Bilge 2012, *Kant, Schiller, Heidegger Estetik ve Edebiyat*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul

Lüthi, Max 1996, "Halk Masallarında Yüzeysellik", Çev. Gülay Mirzaoğlu, Milli Folklor Dergisi, Sayı 29-30, s. 81-90. (Erişim: 06.02.2022, 19:26)

Öncül, Kürşat 2015, *Cultural Politics And Poşa's Sampling Kars International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 10/4 Winter 2015*, P. 707-716

Öncül, Kürşat 2019. "Türk kültür Politikası ve Lomavrenler", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 19, 102-110

Önal, Ülkü 2011, *Ardanuç Poşaları*, Bizim Ahıska Dergisi Sayı 10 S.4-47, Ankara. Ziss, Avner 2009, *Estetik*, Hayalbaz Kitap, İstanbul. çev. Yakup Şahan.

İnternet Kaynakları:

<https://www.tdktr.com/?s=estetik> erişim 04 Mayıs 2021 saat 17.57

<https://www.kulturportali.gov.tr/mrepo/eKitap/eb-TurkHalkEdebiyati/316-317>

<https://t24.com.tr/k24/yazi/masallar-ve-cagdas-edebiyatimiz,315>

<https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=31-32&Sayfa=146>

EK

MASAL

Zaman zaman içinde Kalbur zaman içinde Deve tellal iken pire berber iken Hamamcının tası yok Külhancının baltası yok çarşıda bir kadın gezer

koltuğunda bohçası yok. Kadın bir buse ver âşık hiç ihtisası yok.

Böyle bir zamanda hocaları düşün olurken hep başa sesliyorlarmış. Yalnız bir poşa varmış karısının adı Destegül'müş ama çok güzelmiş. Bu Destegül bakmış ki hep hocaları çağırıyorlar karıları çirkin çirkin. Ben güzel beni seslemiyorlar demiş. Eve gelmiş kocasına:

- Bana bak adamım. Ya hocalık öğreneceksin yahut da ben senden boşanacağım. Bak ahan bohçam.
- Karı sen şaşırdın ben 60 yaşından sonra nasıl okurum nasıl öğrenirim.
- Ben anlamam. Ben giderim.
- Tamam demiş hoca.
- Sabah olmuş. Poşa, Amme cüzini koltuğuna alıp çarşıya çıkmış. İki tellal yakalamış.
- Ne var kardaş demiş hoca
- Padişahın mühür yüzüğü kayıp 39 hoca yığmış birde sen kırk. Hepsini toplayıp yüzüğü bulduracak kırkinci hocada sensin demiş tellallar.
- Hoca kendi kendine hay vay biz işi kaybettik demiş. Tellallar götürüp kapıcıya teslim etmişler ki kapıcıda padişaha teslim etsin. Kapıcı demiş ki:
- Arkadaş yüzüğü ben almışım çocuklarıma bağışla ne olur.
- Sende mi yüzük demiş Poşa.
- Oraları dolanmış bakmış ki iki tane hindi biri siyah biri sarı. Yüzüğü atar atmaz sarı hindi yüzüğü yutmuş. Sonra kapıcıya demiş ki
- Evvel Allah ben seni kurtarırım.

Sonra padişahın yanına gidip temenni atmış. Padişah:

- Hanımın yüzüğü kaybolmuş. Bu 39 hocayı yığmışım birde sen 40. Hepsine birer altın vereceğim birde sana. Eğer yüzüğü çıkartırsan hepsinden toplayıp 40 altını sana vereceğim. Demiş.

Poşa düşünüp Amme cüzini o taraf bu taraf cevirmiş.

Padişahım valla senin yüzüğün görüyorum. Sarı hindi görünüyor demiş.

Hemen hindiyi bulup kesmiş yüzüğü bulmuşlar. Padişah diğer hocalardan altınları toplamış. Fakat hocalar altını vermemek için padişaha:

- Aman padişahım Allahın hakkı 3'tür. Birini çıkarttı ikisini de çıkartsın biz elbette ki vereceğiz. Demişler.

Padişah tamam demiş Poşa'yı dışarıya çıkarmış. Düşünmüşler ne edeceklerini. Gümüş masasındaki vazoyu içinde bir deste gül masanın ortasına koymuşlar. Diğer hocalar çıkarırsa tamamdır demişler. Hocayı çağırılmışlar. Poşa içeri gelmiş ya bir şey bilmediğinden karısına sesli sesli kızmış:

Ah Destegül, Destegül ahh demiş. Kederinden.

Herkes tamam demiş yüzüğün yerini söyledi. Tamam deyip tekrar dışarıya göndermişler. Ne yapacaklarını uzun uzun düşünüp karar vermişler. Hocalar padişaha:

- Padişahım af edersin ama at bokunu getirip gülün ortasına koyalım yüzüğü de içine bulursa tamam son olur demişler.

Poşayı çağırılmışlar. Poşa yine karısına sesli kızmış.

Ah Destegül, Destegül ipte altın somu gümüş, sonunu da bok ettik.

Tamam demişler hoca bu seferde yüzüğü buldu. Padişah hocalardan altını toplayıp hocaya vermiş. Hocanın kırk altını olmuş ve padişah tanımış. Her düğünde baş köşeye çağırılmış. Poşa da Destegül de mutlu olmuş.